

ORGANIZAREA MEDIULUI INCLUZIV ÎN UNITATEA DE ÎNVĂȚĂMÎNT

Veronica RUSOV, lector universitar,

Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți, R. Moldova

Abstract: Les écoles doivent être compatibles avec tous les enfants, quel que soit le conditionnement physique, mental, social, affectif, linguistique ou autre. Article aborde la question de l'environnement physique inclusive de la classe. L'article analyse le concept de l'environnement d'apprentissage inclusif. La conclusion est qu'il est très important que tous les enfants ont un accès physique à la salle de classe, et les changements devraient commencer dans la salle de classe et devrait se poursuivre tout au long de l'école

Școlile trebuie să fie compatibile cu toți copiii, indiferent de condiționările fizice, intelectuale, sociale, emoționale, lingvistice sau de altă natură.

Declarația Salamanca, UNESCO, 1994

Deși spațiul școlar este adesea perceput ca un dat determinat de factori decizionali din domeniul administrativ, dificil de adaptat în funcție de particularitățile de dezvoltare a copiilor cu CES, practica educațională incluzivă impune abordarea distinctă a unor aspecte relevante pentru constituirea unui mediu educațional incluziv. Atitudinile, dar și performanțele cadrului didactic și ale elevilor sunt influențate de variabile ale mediului fizic (clădirea școlii, mobilierul școlar, aspectul clasei), acest fapt fiind întărit de către rezultate ale unor studii mai puțin discutate în spațiul educațional autohton. Cercetătorii sugerează faptul că mediul fizic în care se desfășoară activitățile educaționale influențează dimensiuni non-cognitive precum atitudinea față de școală care este conectată cu succesul școlar.

Determinarea factorilor care influențează incluziunea la nivelul școlii oferă oportunitatea de a înțelege mecanismele de funcționare a școlii cu orientare incluzivă și de a identifica pârghiile de acțiune necesare pentru asigurarea dezvoltării școlii incluzive, precum și posibilitatea de a asigura un management școlar adecvat. Rațiune pentru care am considerat necesară analiza mediului incluziv ca factor al incluziunii educaționale, dar nu înainte de a supune analizei termenul de *mediu*. Există multe tipuri de definiții dedicate noțiunii de *mediu*, care nu pot fi neglijate, deoarece fixează punctul de vedere al cercetătorilor din diferite domenii și care, fără doar și poate, conțin adevăruri incontestabile.

În contextul articolului dat vom aborda noțiunea de *mediu incluziv* ca factor ce determina incluziunii educaționale a elevilor cu cerințe educaționale speciale în instituțiile generale de învățământ. Pentru a clarifica esența fenomenului respectiv, vom face referire la dicționarul explicativ al limbii române, care definește termenul de mediu ca o „societate, lume în mijlocul

căreia trăiește cineva, ambianță”. [3, p. 617] Concomitent cu aceste precizări, apelăm la dicționarul de pedagogie, care definește mediul ca „spațiul social al unui individ, care-i influențează viața, comportamentul și evoluția”. Accentuăm astfel ideea că comportamentul psihic și capacitățile mentale sunt marcate de procesele de învățare condiționate de mediu. [6, 174]

S. Cristea în Dicționarul de termeni pedagogici utilizează sintagma „mediu pedagogic” și o definește ca „ansamblul factorilor naturali și sociali, materiali și spirituali, angajați în activitatea de formare-dezvoltare a personalității umane conform unor obiective stabilite în mod explicit și/sau implicit la nivelul comunității educative naționale, teritoriale, locale”. [4, 243] Deducem, astfel, din cele menționate că mediul poate acționa ca o bariera sau ca un factor care favorizează, facilitează, avantajează dezvoltarea copilului.

În viziunea M. I. Carcea, școala reprezintă o „unitate medială”, deoarece ea este definită atât prin delimitare spațială, cât și prin specificul activității desfășurate în spațiul respectiv. Dacă se are în vedere clădirea și clasa concretă în care copilul învață se poate folosi sintagma de „secvență medială școlară” sau „ambient școlar”. [2, p. 18]

E. Kameenui definește secvența medială – „set-ting” – ca „un loc cu caracteristici fizice deosebite în care participanții se îndeletnicesc în domenii, modalități și roluri specifice. Factori ca: spațiu, timp, caracteristici specifice, îndeletnicire, participanți, roluri constituie elementele unui setting”. [apud 2, p. 18]

Mediul educațional școlar incluziv cuprinde totalitatea factorilor interni și externi care influențează activitatea educativă, fiind un mediu organizațional complex, care ridică prioritare exigențe atât pentru profesori, cât și pentru elevi.

Prin mediu educațional incluziv se înțelege atât mediul fizic școlar — amenajarea spațiilor, afișaje, facilități etc., cât și atmosfera generală existentă în școală, bazată pe o anumită conduită și anumite valori promovate.

Competența profesorului vine să completeze particularitățile de dezvoltare ale elevului (biologice, psihologice și sociale) pe fondul unor elemente obiective (spațiu, dotare, confort, legi și norme, numărul de elevi în clasă, organizare școlară și servicii auxiliare) care, în interacțiunea lor, determină eficiența activității instructiv-educative.

Cînd facem referire la dimensiunea ergonomică a clasei de elevi, a școlii în care sunt incluși elevi cu CES avem în vedere *adaptările de mediu*, care includ schimbările sau măsurile de sprijin ale elevului în mediul fizic al clasei sau al instituției. Suporturile investigaționale moderne aduc probe certe în favoarea acestor dimensiunii ergonomice care este considerată fundamentală în economia generală a procesului didactic, ca proces managerial.

Un mediu incluzivă eficient este acela care reușește să asigure condiții maxime de muncă și învățatură, actorilor din școală. Eficiența școlii incluzive, fie că este regăsită în încercările școlii de a se adapta cerințelor pieței școlare sau reprezintă o prioritate a sistemelor educative, se regăsește în politici educaționale, programe de dezvoltare și cercetare, respectiv proiecte concrete de dezvoltare școlară. Pentru a putea considera o școală incluzivă eficientă, aceasta trebuie să demonstreze îndeplinirea unui set de indicatori care sunt considerate definiții școlilor incluzive de succes. Indexul incluziunii școlare este o resursă pentru susținerea dezvoltării educației incluzive în școli. Este un document care ne ajută în identificarea indicatorilor necesari dezvoltării gradului de incluzivitate al școlii. Indexul a fost conceput astfel încât să se bazeze pe cunoștințele și experiența dobândite de cadrele didactice în practica lor pedagogică. Ideile cuprinse în Indexul incluziunii școlare constituie o provocare pentru oricare școală, susținându-i totodată evoluția către idealul „școlii pentru toți”. Pentru analiza mediului incluziv pot fi utilizați drept punct de pornire indicatorii incluși în *Dimensiunea B. Crearea politicilor incluzive*, secțiunea *B.1. Dezvoltarea școlii pentru toți* a indexului incluziunii școlare. Această secțiune cuprinde un șir de indicatori, în vizorul nostru, însă, a fost doar indicatorul *B.1.4. Școala se preocupă să organizeze condiții de accesibilitate tuturor persoanelor*. Acest indicator presupune următoarele întrebări:

- i. Sunt nevoile persoanelor cu dizabilități vizuale, auditive, motorii luate în considerare pentru a face clădirea mai accesibilă?
- ii. Este școala preocupată de accesibilitatea spațiilor școlii, inclusiv clasele, coridoarele, toaletele, grădinile, terenurile de joacă, cantina și expozițiile?
- iii. Sunt consultate organizațiile persoanelor cu dizabilități cu privire la accesibilitatea școlii?
- iv. Face parte accesibilizarea școlii pentru persoanele cu dizabilități din planul de îmbunătățire a clădirii?
- v. Școala acordă atenție drepturilor persoanelor cu dizabilități așa cum sunt ele definite de tratatele internaționale (de ex., tratatul de la Salamanca)?
- vi. Se referă măsurile privind accesibilizarea școlii la personalul cu dizabilități, pedagogi, părinți/apartinători și alți membri ai comunității, precum și la elevi?
- vii. Fac parte proiectele de îmbunătățire a accesibilității clădirii școlii din planul de dezvoltare strategică? [1, p. 64]

Conform Regulamentului privind organizarea educației incluzive în instituțiile de învățământ general pentru perioada de pilotare „baza didactico-materială a instituției de învățământ general cu practici incluzive se va constitui conform standardelor de dotare a învățământului general, suplimentar la care vor fi dotate, în mod obligatoriu:

- a. sală (săli) pentru centrul de resurse;
- b. cabinet (e) pentru terapii specifice și consiliere;
- c. bloc sanitar adaptat necesităților copiilor cu dizabilități;
- d. spații de joacă special amenajate pentru copii (în interiorul instituției și pe teren)”. [6]

Agnesa Efdodi în lucrarea „Planul educațional individualizat” utilizează sintagma „adaptările de mediu” și o definește astfel „schimbările sau măsurile de sprijin ale elevului în mediul fizic al clasei sau al instituției la nivel de: alte arii de lucru, poziționare strategică a locului copilului în sala de clasă și în bancă, proximitatea cadrului didactic, reducerea/amplificarea stimulenților vizuali sau auditivi (se vor concretiza), excluderea materialelor care disociază atenția, mediu liniștit (excluderea/diminuarea zgomotelor), utilizarea căștilor pentru ascultare, iluminarea specială, echipament adaptat.” [5, p. 44] Autoarea accentuează astfel importanța organizării mediului educațional incluziv în vederea sprijinului elevului în parcurgerea demersului educațional individualizat.

Prin intermediul analizei complexe a literaturii de specialitate [2, 7, 5], am identificat certințele pe care o instituție de învățământ trebuie să le respecte dacă tinde spre crearea unui mediul fizic incluziv:

- Spațiile școlii sunt accesibile pentru toți elevii și profesorii
- La intrarea în școală, există indicatoare care orientează vizitatorii către punctele cheie ale școlii. Indicatoarele sunt clare și prietenoase
- Toate sălile de clasă sunt etichetate clar.
- Există panouri de afișaj pe care sunt reflectate culturile locale și politica incluzivă.
- Pavoazarea holurilor școlii reflectă elemente de cultură organizațională și diversitate culturală.
- Pavoazarea sălilor de clasă reflectă elemente de identitate a elevilor și produse din activitatea acestora.
- Toate sălile de clasă sunt încălzite și bine luminate.
- Băncile și scaunele elevilor au mărimea adecvată și sunt potrivite pentru activități individuale și de grup.
- Spațiile de depozitare și rafturile sunt accesibile elevilor.
- Mobilierul din clase este modular și se rearanjează în funcție de tipul de lecție (de exemplu, o dispunere a mobilierului în semicerc / oval încurajează discuțiile, interacțiunea, dezvoltarea de relații interpersonale);
- În clase / holuri există dulăpioare individuale pentru elevi;

- Nu există intrări separate pentru elevi și profesori;
- Spațiile, echipamentele, instalațiile nu pun în pericol siguranța copiilor;
- Se utilizează TIC și tehnologia multimedia.

În mediul educațional incluziv, factorul spațial este reprezentat de sala de clasă unde elevii își petrec cea mai mare parte a timpului, dar și de spațiile în care pot desfășura diferite activități educative, cu scop formativ sau preventiv, în pauzele dintre ore sau în afara programului didactic. Caracteristicile fizice ale mediului educațional incluziv sunt date de mobilier, material didactic, dotări utilitare, dar și factori de microclimat ca: lumină, căldură, posibilități de aerisire, liniște sau estetică – cromatică, aranjamente, în general elemente de confort.

Elaborarea procedurilor clare și a structurilor asigură lucrul eficient și optimizarea învățării în sala de clasă. Deoarece includerea copiilor cu CES în sala de clasă poate fi dificilă. Metodele de organizare a structurii și a procedurilor din sala de clasă în așa fel încât să fie incluzive, dar și să fie satisfăcute cerințele individuale ale copiilor vizează: aranjarea mobilei în clasă, în special a scaunelor, procedurile din sala de clasă, problemele ce țin de orar, de alimentație, de folosirea toaletei, de administrarea medicamentelor etc.

În primul rând trebuie luată în considerație amplasarea rampelor pentru scări. În școlile cu mai multe etaje trebuie luată în considerație amplasarea unui lift; dar, deoarece acest proces poate dura, pentru început, toate lecțiile claselor în care există copii cu dizabilități fizice ar putea fi programate la primul etaj.

Totuși, rampele nu sunt de ajuns; de exemplu, în cazul scaunelor cu roțile, ar fi necesar de instalat uși mai largi, pentru o manevrare mai ușoară. Iar pentru copiii cu deficiențe de vedere ușile ar trebui să fie în permanență deschise sau închise, pentru a evita ca aceștia să intre într-o sală de clasă în timp ce ușa este întredeschisă.

În sala de clasă copilul cu dizabilități are nevoie să se miște liber, de aceea cu cât mai mare e sala, cu atât e mai bine. Totuși, de obicei, sălile moderne sunt pline cu mobilă care poate limita accesul copiilor la anumite părți ale sălii. În special periculoase sunt obstacolele mai joase de nivelul genunchiului, deoarece un copil cu deficiențe vizuale se poate împiedica de acestea, iar scaunul cu roțile s-ar putea bloca în acestea.

În cazul copiilor cu deficiențe de atenție, aceștia ar trebui plasat și în locuri în care nu există careva distracții, cum ar fi locurile de lângă geam, uși sau dulapuri folosite frecvent, pentru a le permite să se concentreze eficient.

De asemenea, trebuie de luat în considerație ridicarea sau coborârea meselor și a altor echipamente, astfel ca copiii să aibă acces la acestea. De exemplu, ridicarea mesei pentru ca scaunul cu roțile să poată încăpea. Pentru aceasta nu este necesar să se cumpere o masă nouă, ci pot fi achiziționate extensii de metal, care nu sunt foarte scumpe.

În cazul copiilor cu deficiențe vizuale, aceștia ar trebui așezați într-o poziție bine luminată, și din care vor putea vedea toate materialele de instruire folosite, iar în cazul copiilor cu deficiențe de auz aceștia ar trebui așezați într-o poziție din care să audă cel mai bine ceea ce se vorbește sau să poată vedea profesorul, dacă ei pot citi pe buze.

Organizarea elevilor cu cerințe educaționale speciale în sala de clasă este o problemă de maximă importanță pentru profesorii buni. Profesorul are datoria să se asigure că sala de clasă este accesibilă. Modificările ar trebui să înceapă în sala de clasă și ar trebui să continue în toată școala.

Referințe bibliografice:

1. BOOTH, Tony, AINSCOW, Mel. *Indexul incluziunii școlare*;
2. CARCEA, Maria Ileana. *Mediul educațional școlar*. Iași: Cermi, 1999, ISBN 973-8000-34-3
3. COTEANU, Ion., SECHE, Luiza. *Dicționarul explicativ al limbii române*. Ediția a II-a. București: Univers enciclopedic, 1998;
4. CRISTEA, Sorin. *Dicționar de termeni pedagogici*. București: Didactică și pedagogică, 1998. ISBN 973-30-5130-6;
5. EFDODI, Agnesa. *Planul educațional individualizat*. Chișinău: Cetatea de Sus, 2012, 56 p. ISBN 978-9975-4367-4-8;
6. SCHAUB, Horst., ZENKE, Karl. *Dicționar de pedagogie*. Iași: Polirom, 2001. 344 p. ISBN 973-683-665-7;
7. TINTIUC, Tatiana. *Accesibilitatea și uzabilitatea. Suport didactic pentru coordonatorii educației incluzive*. Ch: Institutul de Formare continuă, 2012, 144 p. ISBN 978-9975-4262-0-6
8. Regulamentul privind organizarea educației incluzive în instituțiile de învățământ general (pentru perioada de pilotare), Anexa 2 la ordinul Ministerului Educației nr.739 din 15.08.2011